

2. Інформація Міністерства фінансів про кількість комерційних банків в Україні в період з 2008 по 2024 р. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/count/>

3. Інформація Національного банку України дані про облікову ставку. URL: <https://bank.gov.ua/ua/monetary/archive-rish>

Волкова Н. І.

канд. екон. наук, доцент
кафедри фінансів і банківської справи
Донецького національного університету імені Василя Стуса

Тарнаруцька В. В.

здобувачка вищої освіти
ОП «Фінанси, банківська справа та страхування»
Донецького національного університету імені Василя Стуса

СУЧАСНИЙ СТАН ДЕРЖАВНОГО БОРГУ ТА НЕОБХІДНІСТЬ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЙОГО УПРАВЛІННЯ

Вступ. Державний борг України є одним із ключових факторів, що впливають на стабільність та економічний розвиток країни. В умовах війни та загострення економічних проблем питання управління державним боргом та його стану набуває особливого значення.

Мета роботи. Метою роботи є аналіз поточного стану державного боргу України та визначення шляхів вдосконалення його управління.

Основна частина. У сучасному світі державні запозичення відіграють важливу роль. З одного боку, вони слугують інструментом для стимулювання економічного зростання, джерелом інвестицій та способом мінімізувати вплив негативних зовнішніх факторів. З іншого боку, «тривале нарощення боргових зобов'язань держави супроводжується істотними структурними дисбалансами і ризиками у стратегічних галузях економіки, сприяє фінансовій залежності країни від іноземних кредиторів, зниженню її інвестиційної привабливості та платоспроможності, зростанню витрат на обслуговування боргу» [1]. Це означає, що державний борг, його обсяг, розміщення та способи погашення впливають на різні аспекти економіки країни, як прямо, так і опосередковано. Отже, державний борг виступає не лише як інструмент акумулювання коштів для фінансування потреб держави, але й як важливий елемент її фінансової політики. Неефективне використання цього інструменту може призвести до порушення збалансованого функціонування національної економіки.

Державний борг розкриває свою суть через дві його функції: фіскальну, яка передбачає залучення державою необхідних коштів для фінансування бюджетних витрат, та регулюючу, яка полягає у коригуванні обсягу грошової маси через купівлю-продаж цінних паперів центральним банком країни [2].

У Бюджетному кодексі (ст. 2) державний борг трактується як «загальна сума боргових зобов'язань держави з повернення отриманих та непогашених кредитів (позик) станом на звітну дату, що виникають унаслідок державного запозичення» [8].

Н. Лондар трактує державний борг як «суму прямих договірних зобов'язань органів державного управління перед економічними суб'єктами інших секторів економіки (резидентами) і зарубіжними кредиторами» [7]. Л. Г. Шемаєва визначає державний борг як «сукупність усіх боргових зобов'язань держави перед своїми кредиторами» [7].

Отже, узагальнюючи вищенаведені тлумачення, зазначимо: державний борг – це економічні відносини між державою як позичальником з її кредиторами, які виникають у зв'язку із запозиченнями, на умовах платності, строковості та повернення, які відображають рівень економічного розвитку країни.

Війна в Україні призвела до різкого зростання державного боргу, що ставить перед державою безліч викликів. Тому ефективне управління державним боргом у такий важкий для країни період має вирішальне значення.

Згідно з дорученням Кабінету Міністрів України, контроль над державним боргом покладено на Міністерство фінансів України. Важливо у процесі управління боргом дотримуватися оптимальної структури боргу, враховуючи його загальний обсяг та строки погашення облігацій [2].

Управління державним боргом – це комплексний процес, який треба розглядати у широкому та вузькому розумінні. У широкому розумінні управління державним боргом означає формування пріоритетного напрямку фінансової політики країни, пов'язаної з діяльністю у ролі кредитора, боржника чи гаранта. Це один із найважливіших інструментів, який використовується органами державної влади та управління для впливу на рівень бюджетного дефіциту, обсягу позик тощо. У вузькому розумінні управління державним боргом зосереджується на сукупності дій, пов'язаних із підготовкою до випуску, наданням гарантій, розміщенням боргових зобов'язань, а також із обслуговуванням та погашенням боргових зобов'язань.

Отже, управління державним боргом – це сукупність заходів, спрямованих на визначення умов залучення коштів, їх обсягів, розміщення та погашення і підтримку платоспроможності держави. Цей процес включає ефективне використання запозичених коштів, пошук ресурсів для виплати боргу та компенсацію негативних наслідків державного боргу.

На рис. 1 зображено динаміку державного боргу в розрізі внутрішньої та зовнішньої заборгованості та гарантованого державою боргу за період 2019–2023 років. Відтак загальний обсяг державного і гарантованого державою боргу у 2023 році зріс, порівняно з 2019 роком, на 3 521,2 млрд грн.

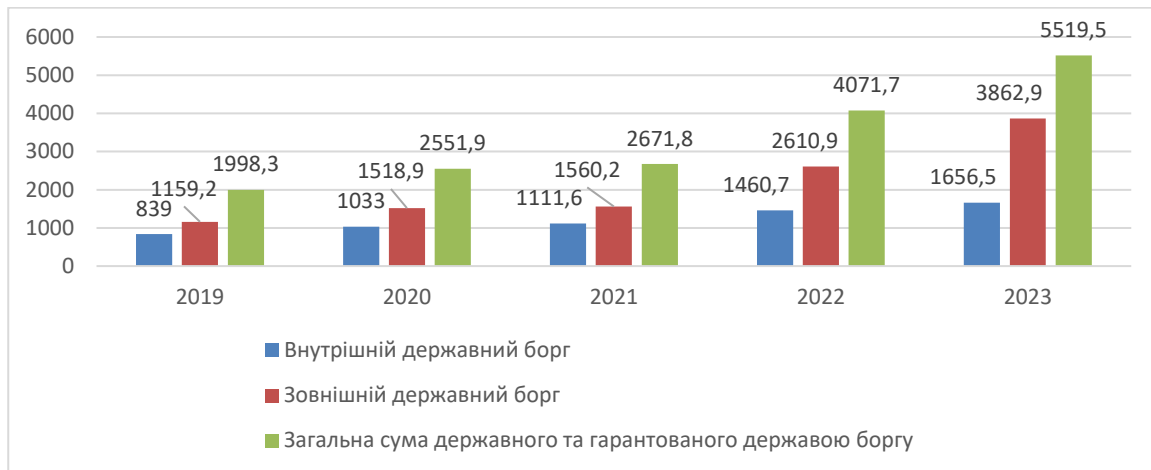

Рисунок 1 – Динаміка державного та гарантованого державою боргу у період 2019–2023 рр., млрд грн [5]

Загальний обсяг внутрішнього державного боргу вказує на його стрімке зростання протягом аналізованого періоду практично удвічі, або на 817,5 млрд грн (з 839,0 млрд грн у 2019 році до 1 656,5 млрд грн у 2023 році).

Дослідження довело, що значне збільшення державного боргу призводить до зростання витрат на його обслуговування. Розширення обсягу платежів за обслуговування та погашення державного боргу породжує проблеми у сфері державних фінансів та впливає на бюджетну безпеку України (рис. 2).

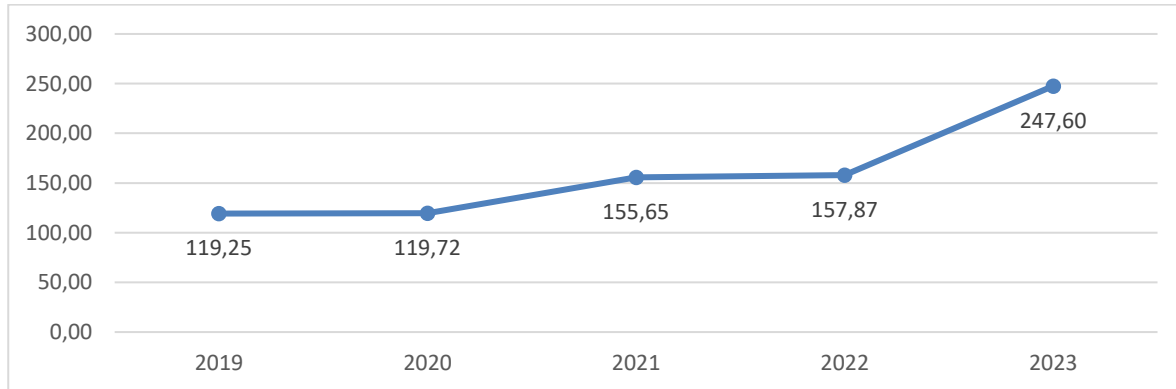

Рисунок 2 – Видатки на погашення та обслуговування державного боргу у 2019–2023 рр., млрд грн [6]

Тенденція до зростання витрат державного бюджету України на погашення й обслуговування державного боргу свідчить про наростання загроз для бюджетної безпеки країни. Так, управління державним боргом потребує врахування багатьох чинників, які включають якісний контроль, постійний моніторинг і облік не лише обсягів боргу, а й ефективності кредитних проєктів, боргових інструментів та відповідних видатків бюджетів.

Отже, вважаємо за необхідне запропонувати такі заходи для вдосконалення управління державним боргом:

- використання методу «цільових орієнтирів» для оцінки результативності боргової політики;
- підтримка попиту на державні цінні папери шляхом реалізації Концепції розвитку внутрішнього ринку державних цінних паперів України;
- зменшення питомої ваги боргу, який виражений в іноземній валюті;
- видача державних гарантій суб'єктам господарювання у певних випадках.

Висновки. Управління державним боргом є важливим складником економічної політики будь-якої країни, зокрема й України. Підвищення обсягів державного боргу може мати негативні наслідки для фінансової стабільності та економічного зростання країни. Управління боргом вимагає комплексного підходу, який враховує різноманітні аспекти, як-от структура боргу, обсяги бюджетних видатків, ефективність інвестування тощо. Важливо вдосконалювати механізми моніторингу та оцінки ризиків, що пов'язані з державним боргом, а також активно працювати над залученням інвестицій та розвитком внутрішнього ринку. Завдяки цьому Україна зможе забезпечити стійкий економічний розвиток та зберегти фінансову стабільність у майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Круп'як І. Й. Факторна оцінка зовнішньоборгових зобов'язань держави в умовах трансформації сучасних економічних процесів. *Економіка та суспільство*. 2018. № 17. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/17_ukr/82.pdf
2. Коваль О. П. Вдосконалення управління державним боргом України. Західноукраїнський національний університет. Тернопіль. 2023. URL: https://www.wunu.edu.ua/opp/ffo/finansy/finansy_bakalavr/normativni/Mizhdystsyplinarna_kursova_robota/metodychni_vkazivky.pdf
3. Богдан Т. Управління державним боргом у січні-вересні 2019 року. Аналітичний огляд. Growford Institute. Київ, 2019. 28 с.
4. Терещенко В. Л. Проблема управління державним боргом України. *Вісник Миколаївського Національного університету ім. В. О. Сухомлинського*. 2016. Вип. 10. С. 866–872.
5. Державний борг України. *Мінфін*. 2024. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/>
6. Державний вебпортал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/>
7. Власюк О. С., Шемаєва Л. Г., Лондар Н. П. Боргова стійкість як стратегічний напрям підвищення рівня фінансової безпеки. НІСД, 2016. 50 с.
8. Бюджетний кодекс України: закон України від 08.07.2010 р. № 2456. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>